קיח: ערבי פסחים פרק עשירי פסחים

1. אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא
הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא
זָכְרוּ אֶת רֹב חֲסָדֶיךָ
וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף:
תהלים קו ז
2. וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא
אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם
מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם:
שמות יד ל
3. וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב
בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם
וְשָׁלִשִׁם עַל כֻּלּוֹ:
שמות יד ז
4. וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל יְיָ כִּי תִּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה
עֶשְׂרִים שָׁנָה:
שופטים ד ג
5. מִן שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ
הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם
נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא:
שופטים ה כ
6. נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל
קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן
תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז:
שופטים ה כא
7. מוֹשִׁיבֵי עֲקֶרֶת הַבַּיִת
אֵם הַבָּנִים שִׂמְחָה הֵלִלוּ
יָהּ:
תהלים קיג ט
8. אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ
אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי:
תהלים קטז א
9. הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם
שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים:
תהלים קיז א
10. יָאֲתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי
מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו
לֵאלֹהִים:
תהלים סח לב
11. גֹּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת
אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים
מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף בֹּזֵּר
עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ:
תהלים סח לא
12. יְכַרְסֻמְנָה חָזִיר מִיָּעַר
וְזִיז שָׂדִי יִרְעֶנָּה:
תהלים פ יד
13. וְהָיָה סְחָרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ
קֹדֶשׁ לַיְיָ לֹא יֵאָצֵר וְלֹא
יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְיָ
יִהְיֶה סְחָרָהּ לֶאֱכֹל
לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה
עָתִיק: ישעיהו כג יח

מן שמים נלחמו הכוכבי' ממסילותם. במקומן היו עומדים ולאשן מגיע עד לארץ וכן פירש"י בנימוקי מקרא [א] ותימה למ"ד בפ' מי סהיה (לעיל דף לד.) כל העולם כולו תחת כוכב א' עומד האיך ירדו הכוכבים [ב] הלא מאחד נתמלא העולם י"ל דלא איירי אלא בכוכבים של גלגל שהן מזלות קבועים אבל שאר כוכבים קטנים הם [מ]:

כמלודה

ואקדיח מבחוץ ואעשה [ג] נם בתוך נם אמר לו הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם ר' נתן אומר ואמת ה' לעולם דגים שבים אמרוהו כדרב הונא דאמר רב הונא ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו [3]וכדדרש רבה בר מרי מאי דכתיב [1]וימרו על ים בים סוף מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר אמר לו הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן אמר לו רבש"ע יש עבד שתובע את רבו אמר לו נחל קישון יהא לי ערב מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן שנאמר [2]וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים מאי אחד ומחצה שבהן דאילו בפרעה כתיב [3]שש מאות רכב בחור ואילו בסיסרא כתיב [4]תשע מאות רכב ברזל כי אתא סיסרא [אתא עלייהו בדקרי דפרזלא הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם דכתיב] [5]מן שמים נלחמו הכוכבים כיון דנחיתו כוכבי שמים עלייהו אקדירו הני דקרי דפרזלא נחיתו לאקרורי למיסחי נפשייהו בנחל קישון אמר לו הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים שנאמר [6]נחל קישון גרפם נחל קדומים מאי נחל קדומים נחל שנעשה ערב מקדם באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו ואמת ה' לעולם אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב [7]מושיבי עקרת הבית אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שמוני בניך [ד] כחולדה זו הדרה בעיקרי בתים: דרש רבא [7]מאי דכתיב [8]אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל רבש"ע אימת אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אע"פ שדלה אני במצות לך אני ולי נאה להושיע אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל בר' יוסי שלח לו ר' אמור לנו שנים ושלשה דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא מאי דכתיב [9]הללו את ה' כל גוים אומות העולם מאי עבידתייהו ה"ק הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו [ה](אמר לו) ועוד (חדא) עתידה מצרים שתביא דורון למשיח כסבור אינו מקבל מהם אמר לו הקב"ה למשיח קבל מהם אכסניא עשו לבניי במצרים מיד [10]יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אני שלא נשתעבדתי בהן לא כ"ש אמר לו הקב"ה קבל מהם מיד [10]כוש תריץ ידיו לאלהים נשאה מלכות [רומי] הרשעה ק"ו בעצמה ומה הללו שאין אחיהן כך אנו שאנו אחיהן לא כ"ש אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל [11]גער חית קנה געור חיה וקנה לך עדה דבר אחר געור חית קנה שדרה בין הקנים דכתיב [12]יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירעגנה [ו]אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן געור בחיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד [11]עדת אבירים בעגלי עמים ששחטו אבירים כעגלים שאין להם בעלים [11]מתרפס ברצי כסף שפושטין יד לקבל ממון ואין עושין רצון בעלים [ז][11]פיזר עמים קרבות יחפצון מי גרם להם לישראל שיתפזרו לבין אומות העולם קריבות שהיו חפצין בהן ועוד שלח לו ג' מאות וששים וחמשה שווקים בכרך גדול של רומי וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים וחמשה בירניות וכל בירנית ובירנית היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות וכל מעלה ומעלה היו בו כדי לזון את כל העולם כולו אמר רבי [ח](ישמעאל) לרבי ואמרי לה [ט](לר' ישמעאל בר יוסי) הני למן לך ולחברך ולחברותך שנאמר [13]סחרה ואתננה קודש לה' לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה' יהיה וגו' מאי לא יאצר תני רב יוסף לא יאצר זה בית אוצר ולא יחסן זה בית גניזה מאי כי ליושבים לפני ה' אר"א

זה

לירושלים כדכתיב לעיל מיניה מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי: **געור חיה.** אומה הרשעה: **וקנה לך עדה.** ישראל. ואית דמפרשי מלרים וכוש דכתיב אביריס ולא נהירא דסתם עדה ישראל: **קנה.** דריש לשון קנים: **בין הקנים.** ביער דחזיר ביער זו אדום שכתוב בה [ט] אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה זה דרכו של חזיר: **נכתבין בקולמוס אחד.** כלומר כולן פה אחד להרע לישראל. אם בא ישראל לדין לפניהם כולן מחייבין אותו מדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס אחד: **בעגלי עמים.** עגלים של כל העולם הפקר שאין להם בעלים: **מתרפס.** מתיר פס פושט יד: **ברצי.** כלומר מתנין עם ישראל לעשות רצונם בשוחד שהן מקבלין ואין מקיימין דבריהן: **בירניות.** מגדלים: **לחברותך.** לחברי חבירך: **בית אוצרותיהן.** של תירוש דגן ויצהר: **ולא יחסן.** לשון חוסן. זה בית גנזיהן של כסף וזהב הגנוזין וטמונים בחוזק ובחוסן:

זה

ואקדיח מבחוץ. לשרוף את הזורקים אותן לתוך האור דכתיב (דניאל ג) גובריא אילך די הסיקו לשדרך מישך ועבד נגו קטיל הימון שביבא דנורא: **ואעשה נם בתוך נם.** שקיים לי דברו ושמר לי הבטחתו שהבטיחני להציל מבני בניו של אברהם: **שנתן לו רבו מתנה.** פרנסה לדגים: ה"ג **כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו נחתו לאקורי נפשייהו בנחל קישון: ואמת ה'.** פרעה להתפרנס ממנו: **שמוני בניך.** מרוב חטאותם בגלות: **כחולדה זו שדרה בעיקרי בתים.** והיינו עקרת הבית: **אומות העולם מאי עבידתייהו.** לשבוחי משום דגבר עלינו חסדו הא עלן לשבוחי: **אגבורות ונפלאות.** דחזיתו שעשה לי: **וקנה.** עדת ישראל בין הקנים ביער: **חזיר מיער.** זה אדום שכתוב בה (שם ז) אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה וזה דרכו של חזיר: **שכל מעשיה נכתבים בקולמוס אחד.** כלו' פה אחד להם להרע: **מתרפס.** מתיר פס פושט יד: **ברצי.** כלומר מתנים עם ישראל לעשות רצונם בשוחד שהם מקבלים ואין מקיימין דבריהם: זה

רשב"ם

ואקדיח מבחוץ. לשרוף את הזורקין אותן לתוך האור דכתיב [ד] גובריא אילך די הסיקו לשדרך וגו' עד קטיל הימון שביבא דנורא: **פלוט אותן ליבשה.** וימנו לקבורה שם בזכות שאמרו (שמות יד) כי ה' נלחם להם במצרים והיינו דכתיב (שם טו) נטית ימינך תבלענמו ארץ שנשבע הקב"ה לארץ שלא תענה על קבורתן: **שנותן לו רבו מתנה.** פרנסה לדגים: **כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו נחתו לאקורי נפשייהו בנחל קישון:** [ה] **פתחו דגים.** שביים: **נחל קישון גרפם.** ליס כדכתיב (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים: **ואמת ה' לעולם.** ששלים לנו מתנותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו: **אמרה כנסת ישראל.** הזקנים והחשובים שבהן אמרו על שאינם חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם לועקת על הבנים ששמוה עקרת הבית: **שמוני בניך.** מרוב חטאתם בגלות: **כחולדה זו הדרה בעיקרי בתים.** והיינו עקרת הבית: **אני אהובה לפניך.** אהבתי משמע כמו אהבתני כלומר אהבת אותי: **לי נאה להושיע.** יותר מכל האומות שהרי ישראל ייחדוך: **כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו לו'.** בהרבה מקומות בש"ס מלינו ששלח לו רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי בחליו כן והדברים שהשיב לו כאן לא השיב לו פעם אחרת ושמא חלאים הרבה חלה רבי ישמעאל ובכל פעם ופעם שלח לו רבי והוא משיב לו אי נמי כולן השיבן בפעם אחת ובש"ס סידרן במסכתות כל אחת על מקומה: **אומות העולם מאי עבידתייהו.** לשבוחי משום דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבוחיה: **אגבורות ונפלאות.** דחזינן שעשה בעולם וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו יותר מכל אומה ולשון: **יאתיו חשמנים.** דורונות למלך המשיח

מוסף רש"י

כך מצריים עולים מצד אחר. לתוך ממנו וילכדו אחריו (שמות יד ל). בעיקרי בתים. קרו"ט בלע"ז (חולין כב:). אע"פ שדלה אני במצות. כגון ציצוים, שאין זכיותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם, לך אני ולי נאה להושיע. להטות כלפי חסד (ר"ה יז:).

מוסף תוספות

א. וכן איתא במדרש שאורך הכוכב מהלך ת"ק שנה כמן השמים ועד הארץ שהיה ראש אחד תחוב ברקיע והשני היה בארץ. תוס' מגיגה יב. ב. באויר העולם. שם.

רבינו חננאל

וענין וימרו על ים בים סוף ישראל שבאותו הדור קטני אמנה היו אמרו כשם שאנו עולין מצד זה כך המצרים עלו מן הצד האחר וכו'. אמרה כנסת ישראל אע"פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע אהבתי כי ישמע ה' הללו את ה' כל גוים, וכל שכן אנו דגבר עלינו חסדו. וענין יאתיו חשמנים מני מצרים, למלך המשיח. לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני ה', זה המקבל פני חבירו בישיבה.

זה המכיר מקום חבירו בישיבה. שיודע לומר זה מקום מיוסד לפלוני וזה של פלוני דהואיל ומכיר הוא מקום כולם רגיל הוא ליסב שם תמיד: **סתרי תורה.** מעשה מרכבה ומעשה בראשית: **למגלה.** מדלא כתיב לגולה משמע שנותן כח לבריות לגלות: [מ] **מפני מדת הדין.** שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: **לולי משה בחירו.** אלמא משתבח ביה קרא במשה וקרי ליה בחירו משום דהשיב חמתו מהשחית אלמא שמח הוא בכך: **למלודה זו.** שפורסים לעופות לגוד ואין בה דגן ואין עוף נפנה אליה: מלחמתו של זרח במלכים גמרא אבל מלחמת זרח באסא קראי[נ]: **ושיגרו להדרימון.** מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל וקראי גינהו[ס] ומלחמת יהושפט בעמונים קראי[ע]. ולדך הראשונים להביא גזיזיהם עמהם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יבדחו: **שמעמידו על רגליו.** שמשמת לבו: **אקלידי.** מפתחות: **וקולפי.** פותחות שקורין בלע"ז שרלור"ת: **דגלדי.** של מרגליות של עור שנושאים על סוסים וחמורים וגמלים: **אלו מאסו הבונים.** כלומר דוד שמימיו רועה לאן היה ועשה ראש. ונפלאת בעיניו לשון רבים אמרו אחיו: **זה היום עשה ה'.** שמואל היה מתנבא עליהם שסופן לגיל ולשמוח שיושיעם מיד אויביהם: **הושיעה נא אמרו אחיו.** כלומר על ידי דוד. ודוד אמר הצליחה נא שיצליח במלכותו: **ברכנוכם אמר שמואל.** שיברך כולם כלומר מברכין אנו אתכם: **לנו.** לשון רבים: **אסרו חג בעבותים.** הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח: לכפול

רשב"ם

זה המכיר מקום חבירו בישיבה. שיודע לומר זה מקום פלוני וזה מקום פלוני דהואיל ומכיר מקום חבירו רגיל הוא ליסב תמיד שם: **עתיק יומין.** זה הקדוש ברוך הוא **לכתיב** (דניאל ז) ועתיק יומין יתיב: **סתרי תורה.** מעשה המרכבה ומעשה בראשית ופירושו של שם **לכתיב** (שמות ג) זה שמי לעלם. והמכסה היינו שאינו מוסר אותם לכל אדם אלא למי שנבו דואג **כדאמרינן בפרק** אין דורשין (חגיגה דף יג.) זה המגלה דברים שכיסן עתיק יומין. והכי משמע למכסה סתרי תורה שהיו מכוסין מתחלה ועתיק יומיא גילן ונתן רשות לגלותן ומי שמגלה אותן זוכה למה שאמור בפסוק זה: **למגלה.** לשון מפעיל מדלא כתיב לגולה משמע שנותן גילוי לבריותיו שיגלאוהו: **לולי משה בחירו.** אלמא קרי ליה בחירו משום דעומד בפרץ לפניו ומדמשבח ביה משמע שמח הוא בכך: **מפני מדת הדין.** שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: גבי מלודה גרסינן דגן שדרך ליתן דגן במלודה שפורסין לפני העופות כשאין בה דגן אין עוף נפנה אליה. גבי מלולה דהיינו מיס גרסינן דגיס: **ויצלו.** דרשינן לשון מלודה: מלחמתו של זרח במלכים גמרא אבל מלחמתו של זרח באסא קראי בד"ה (ב יד): **ושיגרו להדרימון.** מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל וקראי גינהו (שם ב טז): **באו בני עמון ומואב וגו'.** גמרא. מלחמת יהושפט בעמונים קראי[ע]. ולדך הראשונים להביא גזיזיהן עמם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יבדחו וכשהן מגולחין הגולחין נוטלים ממונן: מלחמת סנחריב באחז קראי. חזקיהו נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה המחנה[פ]: **כשדיים הפשו את לדקיהו.** קראי [מ"ב כה]. פרסיים קבלו המלכות מכשדים דכתיב (דניאל ה) פרסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ויוונים קיבלו המלכות מפרסיים מפורש בספר יוסיפון וגם רומיים שקיבלו המלכות מיוונים מפורש שם ובפ"ק דע"ז (דף ח:): **זה עשרו של קרח.** שעל ידי רוב ממונו נתגאה ונטרד מן העולם: **משוי שלש מאות.** לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס: **אקלידי.** מפתחות: **וקולפי.** פותחות: **דגילדי.** מרגליות של עור ואעפ"כ היה משוי שלש מאות פרדות: **אלו מאסו הבונים.** זה דוד שהיה לעיר באחיו ורועה: נפלאת בעיניו לשון רבים אמרו אחיו: **זה היום עשה ה'.** שמואל היה מתנבא שסופן לגיל ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם: **הצליחה נא אמר דוד.** שיצליח במלכותו: **אסרו חג בעבותים.** הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח: לכפול

זה המכיר מקום חבירו בישיבה איכא דאמרי אמר ר"א זה המקבל פני חבירו בישיבה מאי למכסה עתיק (יומין) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין מאי נינהו טעמי תורה אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי מאי דכתיב [1]למנצח מזמור לדוד זמרו למי שנוצחין אותו ושמח בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם בשר ודם מנצחין אותו ועצב אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר [2]ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו אמר רב כהנא [פ]משום רבי ישמעאל בר' יוסי אמר ר"ש בן קיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב [3]וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקדוש ברוך הוא שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה [נ]מיד מדת הדין אמר רב יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים שנאמר [4]וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען בשאר ארצות מנין תלמוד לומר [5]וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן שנאמר [6]וינצלו את מצרים [ס]רב אסי אמר עשאוה כמצודה זו שאין בה דגן רבי שמעון[ע] אמר כמצולה שאין בה דגים והיה מונח עד רחבעם בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם [פ]שנאמר [7]ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים [על ירושלים] ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך בא זרח מלך כוש ונטלו משישק בא אסא ונטלוהו מזרח מלך כוש ושיגרו [נ]להדרימון בן טברימון באו בני עמון ונטלום [ס]מהדרימון בן טברימון בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז בא סנחריב ונטלו מאחז בא חזקיה ונטלו מסנחריב והיה מונח עד צדקיה באו כשדיים ונטלוהו מצדקיה באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים באו יוונים ונטלוהו מפרסיים באו רומיים ונטלוהו מיד יוונים ועדיין מונח ברומי: [פ]אמר רבי חמא [ע](בר) חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא [8]עושר שמור לבעליו לרעתו אמר רבי שמעון בן לקיש זו עשרו של קרח [ס](שנאמר) [9]ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו [ס]א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקליפי דגלדא: (דיא"ש אדי"ש כשד"ך מאוד"ך סימן) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן [10]אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה אמר ישי מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו זה היום עשה ה' אמר שמואל אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו אנא ה' הצליחה נא אמר דוד ברוך הבא בשם ה' אמר ישי ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל אל ה' ויאר לנו אמרו כולן אסרו חג בעבותים אמר שמואל אלי אתה ואודך אמר דוד אלהי ארוממך אמרו כולן: [נ]תנן התם מקום שנהגו לכפול

כמצודה שאין בה דגן. דרך ליידי עופות דגן

במצודה ודרים ויצלו ויצלו כי למ"ד מתחלפת בדל"ת במקומות הרבה: אבל

מוסף רש"י

כמצודה זו שאין בה דגן. דרך ליידי עופות לזרוק דגן תחת מצודות כדי שיבואו עופות ונלכדין, וכשאין בה דגן אין עוף פונה אליה, כך ריקנו המלכים מכל ממונם. ויצלו כתרגומו ורוקינו (ברכות ט:). **כמצולה** שאין בה **דגים.** כמו מצולות יס, כלומר בתוך התהום אין מצויין דגים אלא על שפת הים, היכא דאיכא מזון (שם). **אקלידי.** מפתחות, **וקליפי.** מנעולים, **דגלדא.** כולם המפתחות והמנעולים של עור היו, ואעפ"כ היו שלש מאות פרדות טעונות. ל"א דגלדא לאוכף שקים והמרלופין וכיסין של עור היו (סנהדרין קי:).

רבינו חננאל

וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב, ידו של הקב"ה שהיא פשוטה לקבל שבים מפני מדת הדין, כל אלו דברים פשוטין הן. ענין כל כסף שבעולם לקטו יוסף והביאו לפרעה, כשעלו ישראל ממצרים נטלוהו שעשו מצרים כמצולה שאין בה דגן איכא דאמרי כמצודה. **בא** שישק נטלו מרחבעם **בא** זרח נטלו משישק וכו'. **ואת כל היקום אשר ברגליהם,** זו עשרו של אדם שמעמידו על רגליו. א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות היו מפתחות גנזיו של קרח וכלהו אקלידי קלפי דגילדאי. אמר רבי יונתן אודך כי עניתני אמר דוד, אבן מאסו הבונים אמר ישי, מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו, זה היום עשה ה' אמר שמואל.

תורה אור השלם

1. לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד:

תהלים ד א

2. וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִיתוֹ:

תהלים קו כג

3. וִידֵי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּן:

יחזקאל א ח

4. וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַּרְעֹה:

בראשית מז יד

5. וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף כִּי חָזַק הָרָעָב בְּכָל הָאָרֶץ:

בראשית מא נז

6. וַיְנַצְּלוּ אֶת חֵן הָעָם בְּעִינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם:

שמות יב לו

7. וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלִָם:

מלכים א יד כה

8. יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ:

קהלת ה יב

9. וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעֵם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל:

דברים יא ו

10. אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה:

תהלים קיח כא

לעזי רש"י

שרדור"א [שרידור"א]. מנגול.

קיט: ערבי פסחים פרק עשירי פסחים

אבל לפניו מצוה לברך. לפי מה שפירש פ) לעיל דהפסוקים לא הוו לחיך יברך לפניו ולא יתחוש אחריו מהרי"ו: **אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** רב מוקי למתניתין כדר' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות והכי אוקימנא סתמא פרק כילד צולין (לעיל ד' פו.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין פניהם ואוכלין ואלו הופכין פניהם ואוכלין והשמש באמצע פירוש משוס היכרא וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ומוקי לה בגמרא כרבי יהודה והיינו דוקא בפסח אבל מצה לא משכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות ואי משום דאתקש לפסח להא על כרחיך לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרך ממתני' לרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הא אחר מצה מפטירין ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה אלא ודאי רב לא איירי אלא בפסח והא דקאמרינן לקמן אביי הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא מנמנם פי' הקונטרס לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח הא איתקש מצה לפסח ולא נהירא ובירושלמי מפרש לה בגי תעניות דאמרינן פ"ק דתענית יש אסור לאכול ולא שנו אלא יש ממש אבל מתנמנם לא ורבה הוה מתנמנם ובעי למיסר בתר הכי וקמייתי ראיה מפסח דכי היכי דפסח לא חשיב נמנום בעלמא כשיהא מעלא לענין שני מקומות ה"נ לא חשיב נמנום לענין תעניות דלמחר לאיתסורי בחכילה בתר הכי:

בחמרונה

אלכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה אמר אביי ב) לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו [מצוה] לברך ג) דא"ר יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ג) מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא א"ר נחמן בר יצחק דכתיב [1] וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי אביי אמר מהכא [2] והוא עבר לפניהם איכא דאמרי מהכא [3] ויעבור מלכם לפניהם וה' בראש תניא ד) רבי כופל בה דברים רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך למטה דרש רב עוירא זימנין א"ל משמיה דרב ה) וזימנין א"ל משמיה דרב ו) (אשי) מאי דכתיב [4] ויגדל הילד ויגמל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק טול וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי אומר לו למשה טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע טול וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון [5] נון בנו יהושע בנו אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר [6] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא: **מתני'** ז) ח) אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **גמ'** מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון ט) אורדילאי לי וגוזלייא לאבא ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן י) (אמר) כגון תמרים קליות ואגוזים תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח כגון תמרים קליות ואגוזים אמר רב יהודה אמר שמואל י) א) אין מפטירין אחר מצה אפיקומן תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח הוא דלא אבל לאחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי עבוריה לית לן בה קמשמע לן נימא מסייע ליה י) הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה

חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול ליעקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול בב' מקומות אבל לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת. והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו לאשונה וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת דהא סתם לן תנא בכילד צולין (שם) וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותרי סתמי למה ולרב הכי משמע ליה אפיקומן אפיקו מנייכו הוליאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר: **כגון ארדילאי לי וגוזליא לאבא.** לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקינוח סעודה כתמרים ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוליאו והביאו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות דכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין ב) **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קלז:) דאמרי' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא וברב מיירי שהיה רב אלוף בדורו דאמרינן במסכת נדה (דף כד:). ורבי יוחנן כשמואל סבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקינוח סעודה: **אין מפטירין אחר המלה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה דאמר רב חסדא לעיל ג) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך יוכל מברך אתרוייהו בריש הדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת דבר אחר אלא לשם טעמה. ובמצה בזמן הזה מיירי דליכא פסח בהדה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגנין.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר:

בראשונה

לכפול. כל ההלל: **כופל דברים.** מעט היה כופל כגון מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יש ושמואל ודוד ואחיו שאמרוהו מאודך ולמטה כדאמרן בעלי' כופלין אותו ויש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ כדכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **גון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים בן יוסף חשיב בדברי הימים על יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו ט). כלומר כשנפטרין מן הסעודה מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות ואנן תנן סתמא כר"י בכילד צולין (לעיל דף פו.) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. אלא כגון מבדרום לצפון ומצפון לדרום ופטריות לאחר סעודתי: **וגוזליא לאבא.** לרב שהיה רגיל לאכול גוזלים לאחר סעודתו. ולשון אפיקומן הוליאו והביאו מיני מתיקה: **אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.** שצריך לאכול מצה בגמר הסעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבלועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שנאחר אכילה. ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה (הואיל ו) [אע"פ שאינה] באה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל (דף קטו.) גבי מרור דלאחר שמילא כריסו הימנו היאך חוזר ומברך עליו הכי נמי גבי מצה הלכך (ה) תרוייהו מברך בריש והדר אכיל מצה באחרונה בלא ברכה אבל לא מרור דלאו חובה הוא:

בראשונה

רשב"ם

לכפול. את ההלל: **כופל כה דברים.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: **מאודך ולמטה.** ולי נראה משום כבוד יש ושמואל ודוד ואחיו שאמרוהו מאודך ולמטה כדאמרן בעלי' כופלין אותו ויש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ בעצמות יוסף שנקברו בארץ כדכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחולה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **גון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים בן יוסף חשיב בדברי הימים על יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו ט). כלומר כשנפטרין מן הסעודה מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות ואנן תנן סתמא כר"י בכילד צולין (לעיל דף פו.) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. אלא כגון אורדילאי לי וגוזלייא לאבא. שמואל חביבין עליו אורדלאי בקנוח סעודה וכן כמהין ופטריות, ולרב היו חביבין גוזלות, ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו (ברכות מז.) כלומר אין רשאין ליפטר בדבר אחר ממתוק סעודתו ולומר אפיקומן, כלומר הוליאו והביאו מיין של מאכל בקינוח הסעודה, שלא להפקיע טעם פסח מפיו, ד"א אפיקומן לשון יוני כלוס שוס דבר, מפי ר' קלונימוס אים רומי (סידור רש"י סי' שצא).

ה) סוכה נט. מגילה כח.,
ו) לעיל ז: מנחות לה.,
ז) [גדה סג.], ח) [סוכה נט. תוס' פ"י], ט) [ל"ל דרב אמין], י) [ל"ל אסי], י) לעיל פו., יא) [ברכות מז.], יב) [ל"ל אמרו], יג) [תוספתא פ"י ה"א], יד) [תוספתא פ"ב ה"ג], טו) [ברכות סד.], טז) [ע"א], יז) [ברכות סד.], יח) [סוכה טו.], יט) [דף קטו.], כ) [קד: תוהה מזן],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין מפטירין וכו' הלכך אתרוייהו:

מוסף רש"י

לכפול. כל פסוק ופסוק, ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה, הודו תהלה וסוף, יאמר נא שלשה פעמים, קולאתי יה בעני במרחב יה, ה' לי ה' לי, טוב לחסות טוב לחסות, סבבוני סבוני, דחה דחיתני, ויהי לי לישועה קול רנה וישועה, ימין ה' ימין ה', לא אמות ולמות לא אמנע, פתחו לי שערי זה השער וגו', אבל מאודך ולמטה אינו כפול, והיינו דאמרינן (סוכה נט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה (שם לח.). **עובר.** קודש (לעיל ז:). **ויעבר את הכושי.** ויקדם את הכושי (מגילה כא:) קדמו לרוץ לפניו (סוכה לט.). **כופל בה דברים.** מאמר והללוה (שם). **מוסיף בה דברים.** בהלל מוסיף לכפול על כפילתו של רבי (שם). מאודך למטה. כדפרישית לעיל, שכל הממומר כפול מראשו ועד כאן (שם). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כשהגיע זמנו להפטר מן הסעודה, דהיינו אחר הפסח שהוא נאכל באחרונה על השובע, שכן חובת כל הקרבנות דקיימא לן (חולין קלב:) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטרין על ידי אפיקומן (לעיל פו.). שלא יעקרו מחבורה לחבורה. אפיקומן לשון הוליאו כליכם מכאן ונלך ונאכל עוד בחבורה אחרת (לעיל פו.). **כגון אורדלאי לי וגוזלייא לאבא.** שמואל חביבין עליו אורדלאי בקנוח סעודה וכן כמהין ופטריות, ולרב היו חביבין גוזלות, ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו (ברכות מז.) כלומר אין רשאין ליפטר בדבר אחר ממתוק סעודתו ולומר אפיקומן, כלומר הוליאו והביאו מיין של מאכל בקינוח הסעודה, שלא להפקיע טעם פסח מפיו, ד"א אפיקומן לשון יוני כלוס שוס דבר, מפי ר' קלונימוס אים רומי (סידור רש"י סי' שצא).

תורה אור השלם

1. וְיַהִי מָה אָרוּץ וַיֹּאמֶר לוֹ רוּץ וָרָץ אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר וַיַּעֲבֹר אֶת הַכּוּשִׁי: שמואל ב יח כג
2. וְהוּא עֹבֵר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו: בראשית לג ג
3. עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעַבְרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיְיָ בְּרֹאשָׁם: מיכה ב יג
4. וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמֶל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק: בראשית כא ח
5. נוּן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ: דברי הימים א ז כז
6. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: תהלים קטז יג

רבינו חננאל

תנן התם מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך. תניא ר' כופל בה דברים ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות ואשא וגו'. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מאי היא מוסיף. לכפול מאודך ולמטה. ענין שגומל הקב"ה חסד לזרע יצחק אחר שאוכלין ושותין אומר' לאברהם טול וברך אומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל וכו', עד נותנין לדוד ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו'. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מאי היא מוסיף. לכפול מאודך זו ויאכלו פסח בחבורה אחרת, ושמואל אמר שלא יאכלו אחר הפסח אפילו באותה חבורה, כגון קליות ואגוזים וכיוצא בהם, וכל שכן בשר וכיוצא בו שמפיג מתוך פיהם ומפכחין טעמו של פסח. **תניא** כותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כגון קליות ואגוזין. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ואקשינן עליה והא אנן לא תנן אלא אין מפטירין אחר הפסח, הא אחר מצה מפטירין. ופרקינן לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא מצה דלא נפיש טעמה ואתי טעמה דהני לפכוחי דמצה. אלא פסח דנפיש טעמיה ולא אתו הני מפכחי טעמיה אימא מפטירין אחר הפסח קמ"ל דאין מפטירין. נימא מסייע ליה, הסופגנין והדובשנין והאסקר[ר]יטין אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. דיקינן מינה מדקתני באחרונה, ש"מ אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

ברשאונה נא. דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה: **מה שביעי רשות** [1] וביום השביעי עצרת דלא כתיב תאכלו מצות שהרי הוציאו מן הכלל אף ששת ימים רשות שאם רוצה יכול לאכול בשר בלא לחם או להתענות: **מתני' רוצים נא יאכלו.** אם התחילו לאכול פסחם וישנו ועדיין לא אכלו כל פסחם לא יאכלו דגראין כאוכלי פסחם בשתי חבורות [2] או בזמן הזה שאין פסח אם ישנו כולם [3]:

עד

רשב"ם

ברשאונה נא. דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה: **מצה בזמן הזה דאורייתא.** לילה הראשון חובה: **היא מצעי ליה לעמא ושהיה בדרך רחוקה.** ובזמן שביהמ"ק קיים: **כיון בהאי וכיון בהאי ולילה.** דטעמא ושהיה בדרך רחוקה לא יליף מערל וכן נכר דהא אית ליה תשלומין לפסח שני הלכך לא יאכל מצה בראשון עד שיעשה פסח שני ויקייים על מצות ומרורים יאכלוהו אבל ערל וכן נכר דין הוא שיאכלו מצה בראשון דהא לא אכלי בשני ואי כתב רחמנא בערב תאכלו מצות הוה מוקמי לה בערל וכן נכר משום דלית ליה תשלומין אבל טמא ודרך רחוקה לאית להו תשלומין לא ליחייבו בראשון הלכך כתב רחמנא טמא ושהיה בדרך רחוקה: **שביעי רשות.** דכתיב [1] וביום השביעי עצרת ולא כתיב תאכלו מצות שהרי הוציאו מן הכלל: **אף ששת ימים רשות.** שאם רצה לאכול בשר בלא לחם או להתענות הרשות בידו: **הוי דבר שהיה בכלל.** דכתיב [2] שבעת ימים תאכל מצות ולא מן הכלל בהאי קרא דששת ימים כתיב ללמד שהיא רשות ולא ללמד על עצמו לבדו אלא ללמד על הכלל כולו דהיינו ז' ימים דזו אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. מהכא שמעינן דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן דהא תניא דאוכלין אחר מצת חובה שבאחרונה כלום דלא ליבטיל טעם מצה מיניה אבל שתיית יין לא מיבטליה דשתיה לא מבטלא אכילה מיניה: **מתני' ישנו כולן לא יאכלו.** אם התחילו לאכול פסחן וישנו לא יאכלו דגראה כאוכל פסחו בב' מקומות דמאחר שישנו הסימו דעתן לאכול עוד וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות וחומרא בעלמא הוא. וליכא לפרושי משום דדמי לאכילת שתי חבורות משום דאם כן קשיא סתמא אסתמא דהא בכילד לולין (לעיל דף פו.) סתם לן כר' יהודה דפסח נאכל בשתי חבורות אבל אין האוכל אוכל בשני מקומות הלכך טעמא דמתני' משום אכילת שני מקומות. והוא הדין נמי במצה בזמן הזה לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה וישן הפסק אכילה היא ושוב לא יאכל משום דעבידא זכר לפסח בזמן שבית המקדש קיים וכן מוכיח בגמרא דאפילו בזמן הזה מיירי תנא. וליכא לפרושי טעמו משום דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן דאם כן תיקשי לאידך לישנא דאמרינן מפטירין אמאי לא אותביניה מייניה לעיל: רבי

בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דילמא אתי למיכל [א]**אכילה גסה אימא לא** קמ"ל מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפטירין אחר המצה אפיקומן נימא מסייע ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח דלא אבל אחר מצה מפטירין לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה אבל לאחר פסח אימא לא קמ"ל מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא קמ"ל: אמר רבא [ב]מצה בזמן הזה דאורייתא [1]ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב [1]על מצות ומרורים [ג] [ד]בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים [ה] מצה מיהדר הדר ביה קרא [2]בערב תאכלו [ו] מצות [3]ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן אלא הכתיב בערב תאכלו מצות ההיא [3]מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס"ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ"ל ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא דלא גרעי מערל ובן נכר דתניא [3]כל ערל לא יאכל בו [ז]בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור ואידך [ח]כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכי תניא כוותיה דרבא [4]ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך [ט]מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מאי טעמא הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: **מתני'** [י]ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר'

באחרונה אין **בראשונה לא.** פי' בראשונה בלא אחרונה לא כגון דליית ליה אלא כזית מצה ותו לא דטוד לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו אבל ודאי אי אית ליה מצה לכל סעודתו טוב לו לאכול מצה בתחלה לתיאבון ולבדך עליה ואח"כ בגמר סעודתו יאכל כזית מצה ויהיה טעם מצה בפיו ועיקר מצוה על הראשונה שהיא באה לתיאבון וגם יהא לבסוף טעם מצה בפיו באותו כזית אחרון ואפילו אם עיקר מצוה באחרונה אין זה תימה אם אנו מברכין על הראשונה כדי לפטור המצה של אחרונה שהרי אין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא אבל יכול הוא לברך על הראשונה ותיפטר האחרונה שהיא עיקר המצוה כדפרישית לעיל [ב] ולרב ל"ל להלן שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף ומיהו להיא פירוש' דלעיל דלרב חסדא בעי לחזר על שאר ירקות לטיבול ראשון כדי שיברך על המרור בטיבול שני א"כ ה"נ יחזר כמו כן על הסופגנין לאכול בתחלה כדי שיברך על אכילת מצה לבסוף [א] מיהו לפי' אחר שגם לרב חסדא אין צריך לחזר על שאר ירקות אלא מברך על המרור בטיבול ראשון ובאותה ברכה יצא בטיבול שני ה"נ יברך על מצה דמתחלה ויצא בשל מצות מצה שלבסוף: **מפטירין אחר מצה אפיקומן.** וא"ת אחר הפסח מאי טעמא אין מפטירין הא נפיש טעמיה טפי ממצה יש לומר כדמפרש בירושלמי דמשום הכי נאכל על השובע שלא יבא לידי שבירת עצם וכתיב (שמות יב) ועצם לא תשברו בו ומש"ה אין אוכלין שום דבר וא"ת הא במנחה נמי אמרי' בתמורה (דף כג.) ובמנחות (דף כא:) דנאכלת על השובע וליכא למימר האי טעמא י"ל דהתם ה"ט שלא יצא משלחן רבו רעב אבל במצה לא שייך האי טעמא דלאו משלחן רבו הוא כולי האי וחגיגה הבאה עם הפסח אע"ג דאיכא למ"ד [ג] דאית בה משום שבירת עצם ואפ"ה אינה נאכלת על השובע היינו משום דפסח [ד] בן שנתו הוא וכרוך וחייסינן לשבירת עצם אבל חגיגה לא ומאן דאמר אין מפטירין אחר מצה ופסח אם כן לא ס"ל כטעם הירושלמי אלא סבר דבעינן שיהא טעם מצה ופסח בפיו: **כל בן נכר לא יאכל בו בו אינו אוכל.** אין לפרש בו אינו חייב לאכול דהא ודאי חייב לאכול דהא בכל המצות אלא שאינו רוצה ונראה לפרש דמיירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ועשה תשובה וקאמר אף על גב דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה וחייב בכל המצות ומקייים כולן אלא שאינו בפסח ובפרק מי שהיה טמא (לעיל דף לו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי ומשני צריכי דאי אתמר ערל משום דמאיס כו' לכאורה משמע דאיצטריך גופיה דקרא ולא נהירא דלמה לי צריכותא אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו צריכי למכתב אלא אדיוקא דקראי קאי דדייקינן בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך צריכותא והכי מיפרשא התם צריכא דאי אשמעינן כלומר תרוייהו צריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור דאי אשמעינן ערל משום דלבו נשמיס אבל בן נכר אימא לא ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאיס אבל ערל אימא לא ואף על גב דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא שחלוקים זה מזה והוי כאילו צריכי לגופייהו ודכוותה אשכחן בפ"ק דב"ק (דף ג.) גבי שלא דמשמע שן ומשמע רגל כו': (סייך לעיל) **רב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה מדרבנן.** נ"ע בהיא סוגיא דפרק כל שעה (לעיל דף כח:) דמשמע בין לר' יהודה בין לר"ש סבירא להו דהוי דאורייתא [ט] מר נפקא לן מעליו מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות דעליו מיותר לומר דעליו של פסח הוא חייב לאכול מצות ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא וא"ל דהיא פלוגתא אליבא דרבא ולא כרב אחא בר יעקב ומ"מ תימה דרבי יהודה מצריך קרא לטמא ושהיה בדרך רחוקה וערל ובן נכר כסברת רב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה ואנן קיימא לן [י] כרבי יהודה לגבי רבי שמעון: מלא

מצות ומרורים. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים אין בית המקדש קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. וקיימא לן כרבה דמצה דאורייתא ומרור בזמן הזה דרבנן. **מתני'** ישנו מקצתן יאכלו, כלן לא יאכלו, נתנמנמו יאכלו.

ברשאונה נא. [1] (לעיל קטו. קטז:), [2] (לעיל קטז:), [3] (לעיל כח:, [4] (לעיל כח:). [ב] (לעיל כח: ע"ש), [ג] מכילתא בא פרשה ז, [ד] (דברים טז), [ה] (מקומות. עי' בפי' הרשב"ם דהכי מוכח), [ו] (דברים טז), [ז] (לעיל ע.), [ח] מר נפקא ליה כל"ל וכל"ל גם בסמוך. רש"ש, [ט] (עירובין מו:), [י]

הגהות הב"ח

(א) גמרא ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא: (ב) שם ומרורים יאכלוהו מצה מיהדר: (ג) שם הדר ביה קרא בערב תאכלו. נ"ב ל"ע בתוס' פ"ק דקידושין דף לז ע"ב ד"ה מושב ובד"ה בזמן משמע דגרסינן הכא קרא דבכל מושבותיכם תאכלו מצות וע"ש וכן הקשו תוס' לעיל דף כח ע"ב: (ד) רש"י ד"ה כולם לא וכו' אם ישנו כולם אחר שני כוסות הראשונים שלאחר הסידור לכוסות האחרונים הפסק סעודה הוא לא יאכלו הס"ד:

מוסף רש"י

לטמא ושהיה בדרך רחוקה. שאע"פ שאינו עושה פסח חייב באכילת מצה (לעיל כח:). מצה ומרור נמי לא ניכול. לא נתחייב (שם). ערל. שמתו אחיו מחמת מילה (שם). בן נכר. מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ולא לכל התורה (שם). כתיב בהאי. ערל וכן נכר וכתיב טמא ושהיה בדרך רחוקה דליכול מצות, ואף על גב דמצי יליף מייה הכך איצטריך היקישא לקובעו חובה. ומקראי אחריני טובא כגון שבעת ימים מצות תאכלו, וכגון מצות יאכל את שבעת הימים, לא נפקא לן קביעות חובה, דהיכו לאו חובה ניהו אלא מצות יאכל ולא חמץ, ואם רצה ליזון שלא ממנו ושלא ממצה הרשות בידו, ומדע דהא בכולהו כתיב את שבעת הימים וחובת מצה אינו אלא לילה הראשון כדילפינן, אבל מהכהו קרא נפקא לן חובת לילה הראשון מדכתיב להיקישא גבי פסח וכדכתיב תאכל עליו מצות כי פסח לילה הראשון, אף היקישא שלא בזמן פסח לילה ראשונה ואהני היקישא לקובעו חובה בזמן הזה ואהני עליו למימרא דקביעת חובה דהיקישא לא לכל שבעה אלא לילה הראשון (שם). מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות. לפי שהשביעי בכלל שבעת ימים תאכל מצות ולא מן הכלל, ללמד שאכילת מצה האמור בו אינו חובה, אלא אם בא לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ, ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (סוכה כז.).

מוסף תוספות

א. [ו]הלל היה אוכל בתחילה סופגנין ובסוף כורך מצה ומרור ופסח. פסקי תוספות סי' שלב.

א [שו"ע א"ח סי' תעו סעי' ג בהג"ה]:
קז ב מיי' פ"ו מהלכות מלה הלכה ג סמג עשין מ:
קח ג מיי' פ"ז מהל' מלה הלכה יב:
ד [מיי' פ"ח מהל' קרבן פסח הל' ב]:
קט ה מיי' פ"ו מהלכות מלה הל' ג סמג שם טוש"ע א"ח סי' תעה סעיף ז:
קי ו מיי' פ"ח מהל' מלה הלכה יד ופ"ח מהל' קרבן פסח הל' טו סמג עשין רכו טוש"ע א"ח סי' תעח סעיף ב:

תורה אור השלם

1. בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יֹאכְלוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:
במדבר ט יא
2. בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב:
שמות יב יח
3. וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיְיָ הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ:
שמות יב מח
4. שִׁשֶּׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה:
דברים טז ח

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מפטירין וכו' דפסח בן שנתו הוא ורכיך. עי' תשובת מעיל צדקה סי' ו':

רבינו חננאל

ודחינן דלמא לעולם מפטירין והכי קאמר, בראשונה דלתאבון קא אכיל לה למצה ודאי נפיק, אלא אפילו באחרונה דאיכא למימר דלמא אתי למיכל מצה אכילה גסה קמ"ל. מר זוטרא מתני להא דשמואל מפטירין אחר מצה אפיקומן, לימא מתני' מסייעא ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כו'. אמר רבה מצה בזמן הזה דאורייתא מרור מדרבנן, מאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכא פסח איכא מרור והאידנא דליכא פסח אמרור נמי לא איחייב. אי הכי אמצה נמי דהא על מצות ומרורים כתיב מרור דומיא דמצה. ופרקינן לא, מצה הדר אהדרה קרא בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה אע"ג דליכא פסח. רב אחא בר יעקב אמר אחד מצה ואחד מרור בזמן הזה דרבנן. תניא כותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת, מה שביעי רשות אף ששי נמי רשות, מאי טעמא, שביעי הוה ליה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל שנאמר ששת ימים תאכל מצות, יצא שביעי ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, שאכילת (פסח) [מצה] באלו הימים רשות, יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל על